

A acción exterior na fracasada reforma do Estatuto de autonomía de Galicia (2006-2007)

& *Resumo/Abstract: Transcorridos vinte e cinco anos desde a entrada en vigor dos estatutos de autonomía, durante o primeiro goberno de Rodríguez Zapatero xeneralizouse un proceso de reformas estatutarias que en Galicia non se puido concluir debido ás diferenzas existentes entre os principais partidos políticos con respecto á definición de Galicia como nación.*

Este artigo examina o tratamento recibido pola acción exterior da Xunta de Galicia durante o proceso de elaboración do novo estatuto, e chega á conclusión de que esta cuestión non foi obxecto de particular atención no debate parlamentario. As propostas presentadas limitáronse a realizar unha translación practicamente literal do articulado incluído nos novos estatutos xa reformados doutras comunidades autónomas.&

& *Palabras clave: acción exterior das comunidades autónomas, reforma do Estatuto de autonomía, Galicia, España, Unión Europea*

1. CONTEXTO POLÍTICO DA REFORMA DOS ESTATUTOS DE AUTONOMÍA

Do mesmo xeito que outros estatutos, o Estatuto de autonomía de Galicia de 1981¹ non contén disposicións relativas á acción exterior da Xunta, nin tampouco se fai alusión nel á posible participación desde a autonomía no proceso de integración europea. O feito de que a Constitución española de 1978 lle atribúa ao Estado a competencia exclusiva en materia de relacións internacionais (artigo 149.1.3) explica esa ausencia de previsión que, con todo, non impediu, nestes últimos vinte e cinco anos, o desenvolvemento dun ámbito de acción exterior propio. Como outras comunidades autónomas, Galicia levou a cabo unha proxección internacional a pesar de carecer dun fundamento xurídico específico para sustentar a súa acción exterior. En efecto, o estatuto de 1981 unicamente menciona a posibilidade de instar o Goberno central a concluír tratados internacionais de interese para a Comunidade Autónoma². A pesar diso, a Xunta de Galicia puido impulsar unha acción exterior que alcanzou niveis semellantes aos doutras comunidades autónomas³ como consecuencia dunha serie de circunstancias compartidas por todas elas como foron o desenvolvemento do Estado autonómico no marco do proceso de integración europea, un contexto internacional cada vez máis favorable e aberto á participación dos entes subestatais nos asuntos internacionais, e a interpretación ofrecida polo Tribunal Constitucional, especialmente a partir dos anos noventa.

Aínda que nos primeiros anos de democracia o Alto Tribunal mantivo un criterio máis restritivo con respecto á estatalidade da acción exterior⁴, progresivamente foi recoñecendo diversos ámbitos onde as comunidades autónomas podían exercer unha acción internacional. Particularmente significativa foi a sentenza 165/1994, do 26 de maio, onde o Tribunal Constitucional recoñece e delimita este ámbito de acción exterior⁵.

Na mesma dirección, a comezos da presente década, difundíronse unha serie de propostas que, en esencia, defendían a tese de que os estatutos de autonomía de máximo nivel esgotaran o seu marco competencial e que, xa que logo, non era posible seguir realizando unha relectura interna dos estatutos e da propia Constitución para ampliar o marco competencial senón que, pola contra, resultaba necesario abordar unha reforma estatutaria en profundidade⁶. Primeiramente no País Vasco⁷, co Estatuto Político da Comunidade de Euskadi, coñecido como Plan Ibarretxe, proposto en outubro do 2005 e finalmente rexeitado polo Congreso dos Deputados, como despois desde Cataluña⁸, púxose en marcha esta reforma xeneralizada dos estatutos de autonomía.

A dimensión e o alcance destas primeiras propostas de reforma espertaron fondas reticencias en amplísimos sectores políticos e sociais do país. De xeito particular, o Partido Popular interpretou estas iniciativas como un ataque á unidade nacional, co que se estendeu unha percepción negativa das reformas estatutarias en tanto que faltas de lealdade constitucional e, no caso concreto da acción exterior autonómica, como unha quebra da unidade de acción exterior do Estado⁹. Con todo, o debate provocado pola aprobación do estatuto catalán¹⁰ tivo a virtude de esgotar a polémica e de lles facilitar o camiño a outras reformas estatutarias que atoparon nel un modelo que seguir na redacción dos novos estatutos.

2. FORMULACIÓN DA REFORMA ESTATUTARIA EN GALICIA

Poucos meses despois de se iniciar a VII lexislatura do Parlamento de Galicia, o Goberno bipartito do Partido Socialista de Galicia (PSdeG) e do Bloque Nacionalista Galego (BNG), que

se formou tras as eleccións do 19 de xuño do 2005, promoveu a reforma do actual Estatuto de autonomía de Galicia no marco do proceso xeneralizado de reformas estatutarias.

Segundo o texto do actual estatuto galego, o procedemento para a súa reforma require os seguintes pasos: a iniciativa debe partir da Xunta, do Parlamento ou das propias Cortes Xerais; a proposta requirirá, en todo caso, «a aprobación do Parlamento galego por maioría de dous terzos e a aprobación das Cortes Xerais mediante lei orgánica e, finalmente, o referendo positivo dos electores»¹¹.

Axustándose a este marco xurídico, os tres grupos con representación parlamentaria solicitaron¹² a creación dunha comisión de composición proporcional co nome de Comisión de Estudo para a Reforma do Estatuto de Autonomía (CEREAG)¹³ e a creación no seu seo dun «relatorio conxunto paritario» encargado de elaborar a proposición de lei de modificación do estatuto¹⁴. A proposta do PPdeG de constituír unha «comisión lexislativa específica», tal e como se fixo para reformar os estatutos de Andalucía, Canarias e Valencia, ou para redactar a propia Constitución de 1978, non foi admitida¹⁵.

O primeiro traballo da CEREAG foi fixar unhas normas de funcionamento interno¹⁶, onde quedou establecido o procedemento parlamentario que se debía seguir, distinguindo claramente entre dúas fases: unha primeira dedicada á atención de comparecentes en representación de institucións e entidades públicas e privadas de Galicia, e unha segunda fase de redacción do texto da proposición de lei de reforma do Estatuto de autonomía por parte do relatorio conxunto, de maneira que os servizos xurídicos da cámara redactasen un informe no que figurasen os artigos sobre os que houberse acordo. Naqueloutros sobre os cales os relatores manifestasen a súa discrepancia ou reserva, a súa motivación sería reflectida sumariamente. Finalmente, o texto articulado da proposición de lei elaborado polo relatorio conxunto debía ser sometido a debate na comisión. Unha vez aprobado e asinado polos voceiros dos tres grupos parlamentarios, debateríase en sesión plenaria do Parlamento. De non existir acordo unánime na comisión, unha quinta parte dos membros da cámara poderían presentar unha proposición de lei coa súa iniciativa de reforma do estatuto¹⁷.

O Goberno da Xunta pensaba que semellante tramitación se podía cumprir dunha forma rápida: antes do 25 de xullo do 2006 os tres partidos parlamentarios deberían ter presentadas as súas propostas por escrito, de maneira que no mes de setembro se contase xa cun primeiro borrador de estatuto, para lle enviar a proposta ás Cortes antes de rematar ese mesmo ano¹⁸. Tan optimistas previsións non se cumpriron en absoluto.

2.1. Comparecencias perante a comisión

A Comisión de Estudo para a Reforma do Estatuto de Autonomía iniciou as súas sesións o 3 de marzo do 2006, establecendo as normas de procedemento antes descritas. Pero a súa principal función desenvolveuse durante os meses de maio e xuño atendendo as comparecencias dos representantes de 110 organizacións e institucións de diversa natureza: sindicatos, deputacións provinciais e concellos, administración de xustiza e universidades, e organizacións civís e profesionais¹⁹. Para o noso estudo centrarémonos nas comparecencias do representante do IGADI (Instituto Galego de Análise e Documentación Internacional) realizada o 5 de xuño do 2006, así como dos ex presidentes da Xunta e dos representantes das fundacións adscritas aos partidos políticos que tiveron lugar os días 27 e 28 de xuño, xusto antes da celebración da primeira sesión plenaria dedicada á reforma do estatuto, e que lle puxeron fin ao traballo efectivo da comisión.

A postura do IGADI con respecto ao tratamento que o novo estatuto lle debía dar á acción exterior da Xunta xa fora publicada polo mesmo instituto uns meses antes nun artigo asinado polo seu director, Xulio Ríos²⁰. Este autor consideraba «obsoleto» o estatuto de 1981 e defendía que para exercer plenamente as súas competencias, á Xunta resultáballe imprescindible desenvolver unha acción pública no exterior asumindo o liderado desta política e coordinando os distintos actores, públicos e privados, implicados neste ámbito. Postulábase, ademais, unha dobre vía para executar esta política: actuando de forma directa pero complementando, a un mesmo tempo, a política exterior do Goberno. Finalmente, concretaba as súas propostas en oito obxectivos que, na súa opinión, debían ser perseguidos polo Goberno autonómico:

- Apoio á reforma do Senado como cámara de representación territorial.
- Establecemento de mecanismos de coordinación entre as denominadas «nacionalidades históricas».
- Reforma do sistema de participación das comunidades autónomas nos asuntos comunitarios²¹.
- Establecemento de mecanismos de «diálogo co Estado» bilaterais e institucionalizados.
- A creación de oficinas propias de representación da Xunta, cun estatuto paradiplomático²².
- Recoñecemento con representación permanente en organizacións internacionais de xeito directo ou como parte da delegación estatal.
- Recoñecemento da posibilidade de que Galicia poida celebrar acordos internacionais con estados ou con organizacións internacionais multilaterais naquelas materias que lle afecten nos seus intereses propios.

Como se pode observar, a proposta do IGADI combinaba medidas programáticas con accións prácticas e tamén con algunha proposta específica para o novo estatuto, na liña do que se estaba a discutir por aquelas datas en Cataluña. Todo iso cun contido reivindicativo, emulador do plasmado no proxecto catalán, na medida en que aspiraba a lograr para o estatuto os límites permitidos pola máis laxa interpretación constitucional, e aínda máis alá. Concretamente, os dous últimos puntos da súa proposta, dependendo da forma en que finalmente fosen recollidos no texto estatutario, poderían ser considerados unha atribución do *ius legationis e do ius contrahendi*, reservados en exclusiva ao Estado, segundo a interpretación, xa mencionada, realizada polo Tribunal Constitucional en 1994²³.

Con respecto aos ex presidentes da Xunta, iniciou a rolda de intervencións Xerardo Fernández Albor, presidente entre 1981 e 1987, quen evitou entrar en detalles sobre a reforma estatutaria e realizou un discurso galeguista no que defendeu a definición de Galicia como «nacionalidade histórica». Pola súa banda, Fernando González Laxe, presidente entre 1987 e 1990, adscribiuse ás posicións mantidas polo PSdeG, defendendo un texto ambicioso para o estatuto que permitise conservar para Galicia o «status diferenciado» que lle outorga a Constitución no marco autonómico, xunto a Cataluña e ao País Vasco. Finalmente, Manuel Fraga Iribarne, presidente entre 1990 e 2005, mostrouse partidario da reforma estatutaria, aínda que non da elaboración dun novo estatuto, co obxectivo de recoller o desenvolvemento institucional e competencial logrado desde 1981, e exhortou os tres grupos parlamentarios a manter o mesmo espírito de concordia que presidira os traballos do relatorio constitucional de 1978 e do estatuto de 1981.

Na última sesión de comparecencias participaron os representantes das fundacións vinculadas aos tres principais partidos políticos: Francisco Puy, pola Fundación Alfredo Brañas

(PPdeG), Ramón Maiz, pola Fundación Iniciativas 21 (PSdeG) e Xosé Manuel Beiras, pola Fundación Galiza Sempre (BNG). As súas intervencións reflectiron fielmente as posicións defendidas por cada forza política sen resaltar maiores matices.

É de destacar que, salvo por parte do IGADI, a acción exterior da Xunta non foi obxecto de atención especial por parte dos comparecentes, o cal reflicte o ton xeral dos debates políticos suscitados ao redor da reforma do estatuto, nos cales a proxección exterior da comunidade quedou manifestamente relegada e non chegou a constituír obxecto de controversia pública entre os partidos políticos.

2.2. O debate en pleno do 29 de xuño do 2006

A comparecencia do presidente da Xunta perante o pleno da Cámara, a petición propia, para debater sobre a reforma do estatuto, tivo lugar o 29 de xuño, unha vez que os dous partidos aliados no Goberno alcanzasen un acordo a ese respecto. Pérez Touriño e Anxo Quintana (presidente e vicepresidente da Xunta, respectivamente) lograron pactar un documento de bases que, aínda que breve, fortalecía a imaxe pública do Goberno bipartito e que lles permitía afrontar en mellores condicións o debate parlamentario. Non en balde, a proposta de celebrar unha sesión plenaria especial foi lanzada polo PPdeG coa intención de poñer de manifesto as diferenzas que separaban os dous socios de goberno. Só cando se alcanzou o acordo, o presidente Touriño aceptou celebrar o debate.

O documento conxunto dos dous socios de goberno, titulado *Criterios sobre un novo Estatuto de todos*²⁴, foi subscrito o 17 de xuño e consta de sete puntos:

- Recoñecemento do «carácter nacional» de Galicia²⁵.
- Potenciar o uso obrigatorio do idioma galego.
- Recoñecemento de novos dereitos, na liña do xa recollido polos novos estatutos doutras autonomías.
- Blindaxe das competencias propias.
- Bilateralidade nas relacións entre Galicia e o Estado.
- Suficiencia e autonomía financeira
- Acordo financeiro co Estado para asegurar que o 8% do investimento estatal fose destinado a Galicia durante un período de dez anos.

Este conciso documento tiña un alto valor político e simbólico. Era a primeira ocasión en que comparecían publicamente Touriño e Quintana desde que, un ano antes, formalizasen o acordo de Goberno bipartito tras as eleccións. A presentación conxunta do documento permitiulles ofrecer unha imaxe de unidade e estabilidade governamental moi importante fronte ás numerosas críticas recibidas polas tensións e diferenzas internas. Paralelamente, ao invitaren a oposición a se sumar ao consenso maioritario trasladábanlle a impresión á opinión pública de que o PP constituía o único obstáculo no proceso de reforma do estatuto cando, en realidade, a súa adhesión resultaba imprescindible dada a esixencia de contar cunha maioría parlamentaria reforzada, de 2/3 da Cámara, o que lle outorgaba capacidade de bloqueo ao grupo popular integrado por 37 deputados.

Para contrarrestar a situación creada, o PPdeG fixo públicos dous documentos, moito máis extensos, onde se recollían as liñas mestras da súa proposta de reforma estatutaria²⁶. Inevitablemente, a sesión parlamentaria do 29 de xuño xirou ao redor da defensa da posición dos distintos partidos reflectida nun e outro documento.

O presidente Touriño iniciou a súa intervención cunha chamada ao consenso, por riba dos intereses partisans, co fin de conseguir un Estatuto «de primeira»²⁷ sen máis condicións que o diálogo e o respecto á Constitución. Para iso ofreceulle ao líder do PPdeG, Núñez Feijoo, un acordo de tres puntos básicos sobre os cales artellar o novo estatuto: recoñecemento do «carácter nacional» de Galicia, lograr o máximo teito competencial e conseguir o 8% do investimento territorial do Estado durante unha década. Núñez Feijoo só asumiu o segundo dos puntos propostos, o relativo ás competencias, propondo a inclusión dunha cláusula no novo texto que, utilizando a fórmula xa aplicada no estatuto valenciano²⁸, habilítase a Galicia para conseguir calquera competencia concedida pola Administración Xeral do Estado a outra autonomía.

O líder da oposición iniciou a súa intervención censurando a forma en que se enfocou o novo estatuto, orientada máis á redacción dun texto completamente novo e non a reformar o xa existente. E á proposta programática do PSdeG e BNG respondeulle defendendo as súas propias propostas baseadas no principio que el mesmo definiu como «*galeguismo constitucional*»²⁹ (reformar o estatuto, respectar a legalidade constitucional, lograr o consenso político e social, defender o autogoberno para os cidadáns e, para rematar, asegurarse un financiamento suficiente). Tamén rexeitou a «proposta do 8%» por considerar que a alternativa do PP resultaba máis vantaxosa e, en definitiva, fixo valer a posición decisiva do seu partido na Cámara, cuxo voto resultaba imprescindible para sacar adiante a reforma.

O debate do 29 de xuño, que non foi un grande exemplo de oratoria parlamentaria, tivo a virtude de deixar explícito o principal punto de controversia que, ao cabo, fixo fracasar a reforma estatutaria. Mentres que tanto o PSdeG como o BNG non estaban dispostos a apoiar un Estatuto que mantivese a denominación de Galicia en tanto que nacionalidade histórica, o PPdeG non estaba disposto a admitir a súa definición como nación, aínda que o termo fose incluído no preámbulo e non no texto articulado. En consecuencia, a ruptura da negociación foi unha ameaza que ensombrecou todo o proceso desde o seu inicio.

2.3. Os traballos do relatorio

O relatorio iniciou os seus traballos o 26 de xuño do 2006 e suspendeu as súas actividades o 18 de xaneiro do 2007, ao día seguinte da fracasada reunión de Monte Pío. Aínda que as súas deliberacións internas non se fixeron públicas e xamais se chegou a presentar unha proposta de texto articulado de reforma do estatuto na cámara, os líderes dos principais partidos políticos ofreceron algunha información sobre os progresos que realizou esta comisión na súa tarefa de elaborar un texto de consenso. A pesar de que na súa primeira reunión predominaron as discrepancias³⁰, a comezos do mes de xullo³¹, tras catro sesións de traballo, os voceiros dos tres grupos parlamentarios puideron informar de que se logrou un acordo no procedemento que se ía seguir nos traballos. Tamén explicaron que cada grupo acudía ás sesións «cunha proposta de texto articulado» e reclamaron «tranquilidade» para que non se producisen «interferencias» e que o relatorio «puidese traballar».

A discreción mantívose ao longo de todo o tempo que durou a súa actividade, cuxos traballos entraron nunha fase de certo estancamento ao longo do outono. A finais de novembro do 2006 non se dera avanzado máis alá do artigo 15 e conseguiuase acelerar o ritmo só cando se constituíron grupos de traballo entre os compoñentes do relatorio, a proposta do PPdeG³².

Finalmente, deuse redactado un texto consensuado nas súas liñas xerais que gardaba a seguinte estrutura³³: preámbulo, título preliminar (capitalidade, definición territorial, símbolos da Comunidade), título I (sobre dereitos, deberes e garantías dos cidadáns galegos), título II (respecto dos poderes), título III (relativo á organización territorial), título IV (competencias) e título V (financiamento). E o seu articulado deu conseguido un acordo amplo en moitos aspectos. En palabras do líder do Partido Popular de Galicia, Alberto Núñez Feijoo³⁴, ao finalizar o ano 2006, o seu partido mantíña 65 «desacordos» con respecto ao texto articulado (suponse que consensuado entre o PSdG e o BNG), e tras un intenso labor de negociación, o día antes da reunión de Monte Pío (17.1.07) quedaran reducidos a 36 «desacordos relevantes» entre os que existían polo menos 15 de estrita «inconstitucionalidade». Mantivéronse as discrepancias en cuestións como: a denominación oficial de Galicia, a supresión das deputacións provinciais, a eliminación da provincia como circunscrición electoral, o facer do coñecemento e uso do galego un requisito indispensable para, entre outras cousas, ser membro da Administración de Xustiza. E tamén en temas educativos: os valores constitucionais como base da educación e o recoñecemento do dereito dos pais a que os seus fillos reciban formación relixiosa e moral con acordo ás súas conviccións.

En ningún caso nos meses de traballo do relatorio se fixo mención ningunha a que os artigos relativos á acción exterior fosen obxecto de controversia entre as forzas políticas, confirmando así a impresión de que esta cuestión non foi obxecto de particular atención nos debates sostidos para reformar o estatuto.

O momento político máis importante desta etapa tivo lugar a finais do mes de outubro do 2006, cando se fixo público o acordo alcanzado en Andalucía entre o PSOE e o PP para reformar o estatuto. A forma adoptada no preámbulo³⁵, que recoñecía a Andalucía como «realidade nacional», á vez que no articulado³⁶ se fala de «nacionalidade histórica», foi considerado desde Galicia como un modelo aceptable para saír da situación de bloqueo político en que se atopaba a reforma³⁷, espertando unhas expectativas que, posteriormente, non se viron confirmadas.

2.4. O fracaso da reforma

A reforma do estatuto de 1981 fracasou pola incapacidade das tres forzas parlamentarias para lograr un acordo de consenso sobre a definición identitaria de Galicia. Polo menos esa foi a explicación difundida. Na medida en que as posicións defendidas polos partidos se foron facendo cada vez máis rixidas³⁸, a marxe para lograr un acordo desapareceu. O último intento para atopar unha saída á situación de bloqueo foi a reunión convocada polo presidente Touriño na súa residencia oficial de Monte Pío o 17 de xaneiro do 2007³⁹.

Touriño propuxo incluír no preámbulo unha alusión á vixente Lei de símbolos que, na súa opinión, recolle a formulación do sentimento galeguista falando do «*fogar e nazón común dous galegos*», en referencia a un dos versos do himno galego⁴⁰. Pola súa banda, Quintana, a pesar das súas reservas, renunciou a esixir unha declaración de recoñecemento expreso de Galicia como nación e aceptou a proposta do presidente da Xunta. Con todo, Núñez Feijoo rexeitou a oferta reafirmando o convencemento do seu partido de que «España non é un estado plurinacional». Ao non acadar un acordo sobre esta cuestión, os tres líderes políticos galegos decidiron pospor a reforma do Estatuto de autonomía ata mellor ocasión.

Aínda que a cuestión identitaria foi presentada como a razón última que impediu a reforma estatutaria, as diferenzas que separaban as tres forzas políticas sobre o propio texto arti-

culado eran numerosas e estruturais. Estendíanse por todo o articulado, afectando a cuestións tales como os dereitos (a inclusión dos valores constitucionais no sistema educativo, ou o recoñecemento do dereito dos pais a que os seus fillos reciban unha educación moral e relixiosa conforme ás súas conviccións); o sistema institucional (maiorías requiridas para reformar a lei electoral ou elixir os membros das institucións; a promulgación das leis «en nome de El-Rei», etc.); a determinación do carácter exclusivo de varias competencias; a organización do poder local (mantemento das deputacións); a bilateralidade nas relacións institucionais; ou en economía (financiamento, investimentos do Estado, etc.). Cuestións que, como a propia denominación oficial de Galicia, ían máis alá de ser meras diferenzas terminolóxicas e afectaban directamente á definición do modelo político que configura o estatuto.

O feito de explicar o conxunto global do proceso de reforma estatutaria unicamente en termos identitarios talvez tivese a intencionalidade de facer recaer a responsabilidade do fracaso exclusivamente sobre unha das forzas políticas (o PPdeG, neste caso). Polo menos esa é a impresión que causa o desenvolvemento da sesión plenaria do Parlamento dedicada a tratar a cuestión⁴¹. Ocasión na que, formalmente, e a pesar da oferta presentada por Núñez Feijoo, o proceso de reforma quedou cancelado.

Sexa como sexa, no que respecta ao obxectivo deste traballo, é necesario destacar que ao longo de todo o proceso de reforma analizado, os artigos relativos á acción exterior da Comunidade Autónoma nin foron especial obxecto de atención por parte dos responsables políticos, nin foron mencionados por ninguén como unha das causas que provocaron o fracaso do proceso. Do cal se pode deducir, cando menos, que, aínda que non nos conste que houbera un pleno acordo sobre a cuestión, tampouco parece que o borrador do texto articulado do novo estatuto provocase grandes disentimentos entre as tres forzas políticas negociadoras.

3. AS PROPOSTAS DAS FORZAS POLÍTICAS PARLAMENTARIAS EN MATERIA DE ACCIÓN EXTERIOR

As tres forzas políticas parlamentarias fixeron as súas propias proposicións sobre a reforma do Estatuto de autonomía. Hai que destacar, non obstante, que estas propostas se foron modificando ao longo do proceso negociador, como non podía ser doutra forma. De maneira que se pode distinguir entre unhas primeiras propostas, que poderíamos denominar «programáticas», concibidas para seren presentadas diante da opinión pública ao comezo do proceso (entre o outono do 2005 e xuño do 2006), que expuñan unha visión xeral da reforma; e unha segunda quenda de propostas, en forma xa de texto articulado, que constituíron o obxecto de discusión do relatorio e que foron elaboradas ao longo do verán e do outono do 2006. Mentres que as primeiras foron difundidas, as segundas non transcenderon, o cal impide realizar unha análise textual, aínda que non sobre o seu contido xeral dado que a fonte inspiradora dunhas e doutras, polo menos no relativo á acción exterior da Comunidade Autónoma, tivo como referente, en todos os casos e en todos os partidos, o tratamento recibido por esta cuestión nos estatutos de autonomía xa aprobados nese momento (Comunidade Valenciana e Cataluña), ou que se atopaban nunha avanzada fase de tramitación parlamentaria (como era o caso de Andalucía, Aragón e Baleares).

Presentamos, a continuación, as propostas «programáticas» dos tres partidos políticos difundidas con anterioridade ao pleno parlamentario de xuño do 2006 para comparalas, seguidamente, co tratamento recibido por esta cuestión nos estatutos xa reformados doutras

comunidades autónomas para concluír ofrecendo unha posible adaptación deses mesmos contidos á realidade de Galicia.

3.1. As proposicións de partida

Cada formación política fixo público o seu programa de reforma nuns prazos e nuns termos ben diferentes. Mentres que o BNG difundiu no mes de novembro do 2005 un documento⁴² de partido co borrador do novo estatuto, en forma de texto articulado (con preámbulo, 106 artigos e as correspondentes disposicións transitorias), o PSdeG, a través da Fundación Iniciativas 21⁴³, deu a coñecer, na primavera do 2006, un documento de bases para a reforma, concibido como unha proposta programática pensada para servir de base a unha discusión política, aínda que cunha definición suficientemente precisa de cada un dos contidos que debía abranguer a reforma. Pola súa banda, o PPdeG⁴⁴ difundiu, na véspera do debate en pleno de xuño do 2006, un documento que recollía en 65 directivas os eixes principais do seu proxecto de reforma. A pesar da súa desigual estrutura, non é difícil establecer paralelismos entre as tres propostas no ámbito específico da acción exterior. Seguindo a orde cronolóxica en que foron presentadas, reproducimos literalmente o texto das propostas.

BNG

CAPÍTULO II. RELACIÓNS DE GALIZA COA UNIÓN EUROPEA

Artigo 73. Participación de Galiza nos órganos da Unión Europea.

1. O Goberno Galego participará, con poder vinculante, na representación do Estado, nas sesións do Consello Europeo nas que se aborden asuntos relativos ás competencias exclusivas de Galiza ou que afecten aos sinais de identidade de Galiza.

2. Así mesmo, o Goberno Galego será previamente consultado, a fin de conformar a vontade estatal, sobre aqueles asuntos nos que ostente competencias partilladas ou cando se tratar planos ou programas que afecten ao desenvolvemento socioeconómico de Galiza por parte dos órganos da Unión Europea.

Artigo 74. Lexitimación perante o Tribunal de Xustiza da Unión Europea

As institucións políticas galegas poderán presentar directamente recursos perante o Tribunal de Xustiza da Unión Europea por causa de actos das institucións comunitarias europeas e dos Estados membros da Unión Europea que atenten contra os intereses de Galiza ou violen o ordenamento xurídico europeo, así como defender os actos e normas das institucións galegas cando sexan postos en causa nas institucións europeas.

Artigo 75. Relacións do Parlamento da Galiza co Parlamento Europeo

1. Galiza constitúese en circunscrición electoral nas eleccións para o Parlamento Europeo.

2. O Parlamento de Galiza criará unha Oficina de Relacións co Parlamento Europeo coa finalidade de facilitar o coñecemento recíproco das actividades, acordos e documentos xerados por ambas Cámaras e posibilitar contactos periódicos entre os seus membros.

Artigo 76. Incorporación de Galiza á Representación Permanente dos Estados na Unión Europea.

O Goberno do Estado español, a proposta do Goberno de Galiza, incorporará á súa representación permanente na Unión Europea un delegado de Galiza, que recibirá ins-trucións correspondentes deste e perante o cal deberá render contas.

CAPÍTULO III. PROYECCIÓN EXTERIOR DE GALIZA

Artigo 77. Relacións exteriores

1. O Goberno de Galiza criará, baixo o nome de Delegación Xeral de Galiza, unha Oficina de representación institucional da Galiza nos países onde considere conveniente facelo, tanto en atención á significación política, económica ou cultural que para Galiza poidan ter eses países, como en función da presenza neles de comunidades galegas cuantitativa ou cualitativamente significativas.
2. Nos casos nos que non sexa posíbel contar cunha representación institucional propia no exterior, Galiza poderá designar representantes nas embaixadas e consulados do Estado español para atender asuntos relacionados cos seus trazos de identidade ou coas súas competencias exclusivas.

PSdeG

BASE VI. A DIMENSIÓN EXTERIOR

1. O presente Estatuto garante a plena capacidade da Xunta de Galicia para desenvolver actuacións de relevo internacional no exercicio das súas competencias.
2. A Xunta de Galicia poderá crear en países estranxeiros oficinas ou delegacións, autónomas ou vinculadas ás institucións estatais que así o permitan, aos efectos de representación, xestión de intereses comerciais, industriais, turísticos, culturais, lingüísticos, contratación laboral etc. sempre que non realicen as actividades de política internacional que a Constitución reserva ao Estado.
3. A Xunta poderá enviar delegacións, autónomas ou configuradas como subdelegacións das estatais, perante organizacións internacionais en ámbitos de competencias propias ou nas que posúa un interese territorial directo.
4. A Comunidade Autónoma de Galicia poderá emprender accións interfronteirizas con Portugal que, por inserirse no seo da UE, non revisten natureza de relacións internacionais, coa intermediación do Estado e información ao Goberno central.
5. Respecto aos acordos e tratados internacionais, a Comunidade Autónoma de Galicia poderá:
 - Firmar preacordos internacionais que posteriormente serán autorizados polo Estado español mediante os procedementos constitucionalmente previstos.
 - Adoptar medidas para a execución de tratados e convenios internacionais.
 - Solicitar información sobre tratados e convenios internacionais que poidan incidir en competencias autonómicas.
 - Solicitar, xunto coa Administración Xeral do Estado, ditames do Tribunal de Xustiza da UE sobre a compatibilidade de acordos e convenios internacionais asinados polo Estado coas disposicións dos tratados constitutivos da UE.

PPdeG

1.º ÁMBITO INSTITUCIONAL

- I. Relacións exteriores e coa Unión Europea:

1. Engadir o dereito da Comunidade Autónoma de Galicia a ser informada dos convenios e tratados internacionais asinados polo Estado que incidan no ámbito competencial propio.
2. Recoñecer o dereito da CAG a ser informada dos proxectos de subscrición de acordos internacionais que afecten ás súas competencias.
3. Recoñecer o dereito da CAG a participar na conformación da vontade estatal perante a UE, dacordo coas disposicións do estado e da UE, cando se traten asuntos que afectan ao exercicio das competencias da CAG.
4. Recoñecer a capacidade de proxección exterior da CAG no ámbito das competencias autonómicas substantivas: promoción do turismo, comercial, apoio á galegitude, etc., dacordo coa lexislación do Estado.
5. Recoñecemento da competencia de adopción de medidas para a execución de tratados e convenios internacionais no ámbito territorial e competencial da CAG.
6. Incluír no Estatuto a cooperación exterior de Galicia, especialmente cos países de recepción da emigración galega.

Sen necesidade de entrar en análises exhaustivas, saltan á vista as diferenzas que separan as tres propostas. Mentres que a presentada polo BNG é un documento programático, e case podería cualificarse de «maximalista», as propostas do PSdeG e do PPdeG presentan un perfil máis técnico con dúas referencias básicas que serían tanto o respecto ao marco constitucional en vigor como a equiparación cos estatutos autonómicos xa reformados ou en vías de reforma. O texto do BNG dá a impresión de ser concibido, polo menos en principio, para lles dar satisfacción ás súas propias bases, e parece seguir unha estratexia negociadora baseada en lanzar unha proposta inicial moi elevada coa intención de ir aceptando progresivas rebaixas durante o proceso de negociación. Pola contra, as outras dúas propostas parecen concibidas para servir de fundamento á redacción do Relatorio; adaptadas, xa que logo, ao marco xurídico e político existente, algo que non ocorre co documento nacionalista do que a varias das propostas cumpriría facerlles máis dunha obxección constitucional.

3.2. O tratamento da acción exterior nos novos estatutos de autonomía xa «reformados»

En todo caso, o elemento común das tres propostas, e que as define politicamente, é a referencia ao tratamento dado á acción exterior nos novos estatutos reformados, base sobre a cal o Relatorio acabaría facendo unha mera adaptación. No período durante o cal se desenvolve o debate estatutario en Galicia estes estatutos eran os da Comunidade Valenciana (V)⁴⁵, Cataluña (C)⁴⁶, Illas Baleares (IB)⁴⁷ Andalucía (A)⁴⁸ e Aragón (AR)⁴⁹, atendendo á orde cronolóxica da súa aprobación.

En termos xerais, o tratamento recibido pola acción exterior nestes cinco estatutos reformados poderíase ordenar nos seguintes ámbitos:

- a. Inclusión no marco internacional e europeo.
- b. Proxección internacional das competencias propias.
- c. Consecuencias prácticas do proceso de integración europea.
- d. Capítulos dedicados á participación na política europea.
- e. Capítulos dedicados á acción exterior da Comunidade Autónoma.
- f. Cooperación ao desenvolvemento.
- g. Previsións para as comunidades propias no exterior.

3.2.1. Inclusión no marco internacional e europeo

Os novos estatutos reflicten a pertenza á Unión Europea e ao seu contorno lexislativo, e fan referencia directa aos instrumentos internacionais de protección de dereitos subscritos polo Estado:

- Mencións á pertenza á Unión Europea como ámbito importante de referencia para a Comunidade Autónoma, e ao marco normativo europeo como referencia complementaria ao marco normativo estatal⁵⁰.
- Mencións a procesos e retos internacionais (globalización, desigualdades globais, paz, migracións, etc.)⁵¹.
- Referencia a instrumentos internacionais de dereitos humanos, políticos e sociais⁵².

3.2.2. Proxección internacional das competencias propias

Os novos estatutos asumen que as competencias propias teñen unha proxección internacional, especialmente naquelas políticas consideradas prioritarias:

- Proxección exterior das políticas de competencia propia⁵³.
- Proxección internacional da cultura e das linguas autónomas⁵⁴.
- Proxección económica e empresarial⁵⁵.

3.2.3. Consecuencias prácticas do proceso de integración europea

Dentro do seu marco competencial, os novos estatutos incorporan previsións para acomodar a realidade europea, en especial para a aplicación da lexislación comunitaria así como tamén para algunhas políticas sectoriais:

- Competencia en aplicación e desenvolvemento do Dereito comunitario e da normativa europea⁵⁶.
- Participación en políticas europeas, tales como a PAC⁵⁷, ou de investigación⁵⁸.
- Participación na distribución dos fondos europeos, na xestión das subvencións e outros recursos europeos⁵⁹.
- UE como fonte de recursos da Comunidade Autónoma⁶⁰.
- Compensación de decisións da UE con consecuencias fiscais⁶¹.

3.2.4. Capítulos dedicados á participación na política europea

Unha das principais novidades é a incorporación dunha serie de previsións para que a Comunidade Autónoma poida participar na política europea tanto de forma directa como a través da política exterior do Goberno español:

- Participación na toma de decisións na UE, nas súas institucións e organismos, e defensa dos propios intereses⁶².
- Obriga do Estado de informar as autonomía en materia europea e, en particular, nos procesos de revisión dos tratados⁶³.
- Participación na política europea do Estado⁶⁴.
- Delegación permanente na Unión Europea⁶⁵.
- Control de subsidiariedade e proporcionalidade por parte do Parlamento⁶⁶.
- Accións perante o Tribunal de Xustiza⁶⁷.
- Creación dun comité consultivo para asuntos europeos⁶⁸.

3.2.5. Capítulos dedicados á acción exterior da Comunidade Autónoma

A outra novidade das reformas estatutarias é a inclusión de artigos e, en ocasións, de capítulos enteiros dedicados á acción exterior da Comunidade Autónoma como tal, e á participación e coordinación desta coa política exterior de España:

- Obriga do Estado de informar a Comunidade Autónoma en acordos internacionais⁶⁹.
- Posibilidade de lle solicitar ao Estado a conclusión de acordos internacionais⁷⁰.
- Posibilidade de participar en negociacións internacionais integradas na delegación do Estado .
- Cooperación interrexional e transfronteiriza⁷².
- Acordos de colaboración propios⁷³.
- Participación en organismos internacionais⁷⁴, ou ben nas delegacións españolas neses organismos⁷⁵.
- Participación en foros e encontros transfronteirizos estatais⁷⁶.
- Coordinación coa Administración local⁷⁷.
- Aplicación dos acordos internacionais do Estado⁷⁸.
- Coordinación e cooperación co Estado en materia de acción exterior⁷⁹.
- Establecemento de oficinas no exterior de ámbito xeral⁸⁰, de promoción de negocios⁸¹ e de promoción turística⁸².
- Proxección internacional das asociacións⁸³.

3.2.6. Cooperación ao desenvolvemento

Os novos estatutos recolleron, na súa maioría, a política de cooperación ao desenvolvemento executada polas comunidades autónomas desde hai xa tempo:

- Cooperación internacional, dotación económica e coordinación⁸⁴.

3.2.7. Previsións para as comunidades propias no exterior

Algúns estatutos tamén prevén que a Comunidade Autónoma despregue unha política de apoio aos naturais do seu territorio que residen fóra del, incluíndo aos que viven no estranxeiro.

- Previsións para as comunidades propias no exterior⁸⁵.

3.3. A transposición a Galicia dos avances estatutarios

Estas disposicións estatutarias en materia de acción exterior convertéronse no referente obrigado dos negociadores parlamentarios, que, ante a falta de interese xeneralizado sobre esta cuestión e en ausencia de propostas autóctonas, acordaron acomodar ao novo estatuto galego o xa feito por outras autonomías. Non obstante, e dadas as dúbidas constitucionais que expuña algúns dos artigos do estatuto de Cataluña (recórdese que aínda está pendente de sentenza o recurso de inconstitucionalidade presentado polo PP perante o Alto Tribunal), o presidente da Xunta expúxolle unha consulta ao Consello Consultivo de Galicia, da que algúns apartados se dedicaba a determinados aspectos da acción exterior autonómica. No seu ditame⁸⁶, o Consello Consultivo respondeulle as dúas preguntas formuladas sobre esta cuestión. Con respecto aos mecanismos de participación de Galicia nos organismos supraestatais, especialmente na UE, o Consello Consultivo estimou xuridicamente posible esa participación, sempre que se respectase a premisa de exclusividade competencial do Estado establecida polo artigo 149.1.3^a da Constitución. Isto é, a atribución exclusiva do *ius contra-*

hendi e do *ius legationis* ao Estado en tanto que suxeito de Dereito internacional. De maneira que o Estatuto podía establecer fórmulas de participación «case plenas» na posición negociadora defendida por España naqueles supostos de competencia exclusiva autonómica, de forma que esa participación se puidese articular tanto por canles multilaterais como bilaterais. Así mesmo, podía esixir recibir información do Estado sobre os acordos e convenios que puidese levar a cabo e que afecten aos intereses da Comunidade Autónoma.

Non obstante, o Consello recordaba que tanto o dereito de participación como o de recibir información non constitúen competencias propiamente ditas senón «implícitas á competencia material de que se trate», de forma que a súa inclusión no texto do estatuto resultaba, en certo xeito, indiferente. E para ilustrar esta afirmación recordaba o feito de que aínda que os estatutos de autonomía orixinais non contiñan previsión ningunha sobre esta cuestión, iso non impediu a participación das comunidades autónomas neste proceso, aínda que de xeito moito máis débil na denominada fase ascendente que na fase descendente ou de execución do Dereito comunitario, onde a participación autonómica resulta moitísimo máis activa.

Con respecto á segunda cuestión formulada, relativa á posibilidade de que a Xunta subscribise acordos de cooperación, o Consello Consultivo ditaminou que non vía inconveniente ningún en realizar convenios destas características sobre materias competenciais propias con outras comunidades autónomas. Pero naqueles acordos de dimensión internacional cumpriría distinguir entre aqueles subscritos con entes subestatais da Unión Europea, posibilidade amparada polo Convenio Marco Europeo de cooperación transfronteiriza do 21 de maio de 1980, e os celebrados fóra do marco xurídico comunitario. Fóra deste ámbito a Xunta carece de competencias para «establecer acordos ou convenios con suxeitos internacionais», aínda que sexa sobre aquelas materias nas que ten competencias exclusivas, de forma que só poderían instar o Estado a realizar eses acordos e a recibir información sobre a súa negociación. Igualmente, tal e como recolle o estatuto de 1981, a Xunta pódelle solicitar ao Goberno ou ás Cortes Xerais autorización para celebrar tratados ou convenios que permitan establecer relacións culturais con aqueles estados cos que manteña particulares vínculos culturais e lingüísticos.

Asumindo o contido deste ditame, e na liña do marcado polos estatutos de autonomía xa reformados ou en proceso de reforma (e moi especialmente polo estatuto de Cataluña), os negociadores do relatorio aceptaron que o tratamento dado a esta cuestión no novo estatuto galego se desdobrase en dous apartados: un con carácter xeral dedicado á acción exterior e outro especificamente dedicado á Unión Europea, todo iso enmarcado nun capítulo xeral dedicado a regular as relacións institucionais da Comunidade Autónoma.

3.3.1. Acción exterior

- Afirmación e recoñecemento do dereito da Xunta para impulsar a **proxección exterior** de Galicia, en execución das súas competencias e de acordo cos límites establecidos pola Constitución e a doutrina do Tribunal Constitucional. A dirección política da acción exterior, así como a representación oficial de Galicia no exterior, asúmeas exclusivamente o presidente da Xunta.
- Con respecto aos **tratados internacionais**, a Xunta afirma o seu dereito a ser informada polo Goberno español de calquera acción emprendida polo Estado para subscribir acordos de carácter internacional, desde o inicio das negociacións ata a súa conclusión final, cando o seu contido afecte ás competencias ou intereses establecidos no estatu-

to de Galicia. No caso de que o contido do acordo lles afectase ás competencias exclusivas autonómicas, a Xunta podería incorporar un representante propio ao equipo negociador estatal. Igualmente, poderalle solicitar ao Goberno tanto a apertura de negociacións para a celebración dun tratado como a formalización dalgún acordo suscrito pola Xunta.

- Recoñecemento da capacidade da Xunta para subscribir **acordos de colaboración con entidades subestatais**, tanto europeas como extracomunitarias, en defensa e promoción dos intereses de Galicia.
- Identificación dun ámbito xeográfico de especial interese para a proxección exterior de Galicia, que especialmente o nacionalismo galego identifica coa **lusofonía**, integrado por Portugal, os países lusófonos e, con carácter xeral, todos aqueles países e rexións nos que existan comunidades galegas. Dentro deste ámbito, a Xunta impulsará a creación dunha Eurorrexión coa Rexión Norte de Portugal⁸⁷. O presidente da Xunta poderá participar en todos os cumios que se celebren entre España e Portugal⁸⁸ e os países lusófonos, e será convidado sempre que sexan debatidos asuntos relativos ás competencias da Xunta.
- Creación de **delegacións exteriores** naqueles países ou rexións onde os intereses de Galicia así o aconsellen⁸⁹. Estas oficinas terían consideración de dependencias oficiais do Estado, pero sen rango diplomático, e coordinaríanse coas embaixadas seguindo os principios de unidade de acción exterior e primacía da acción diplomática.
- **Participación en organismos internacionais** dedicados a aquelas materias que constitúen competencias propias da Comunidade Autónoma como poidan ser a UNESCO, e outras organizacións de carácter deportivo, turístico ou comercial.
- **Bilateralidade**. Do mesmo xeito que noutras comunidades autónomas, a Xunta e a Administración xeral do Estado crearán unha Comisión Mixta de Relacións Exteriores e Comunitarias encargada de asumir a coordinación de todas estas actividades.
- Compromiso para promover a **cooperación ao desenvolvemento** e a solidariedade internacional, a defensa dos dereitos humanos e a extensión dos valores democráticos.

3.3.2. Unión Europea

A conveniencia de lle dedicar no texto dos novos estatutos un apartado específico dedicado á Unión Europea vén dado polo feito de que as comunidades autónomas asumiron a execución substantiva de boa parte das políticas comunitarias, de maneira que son elas as principais encargadas de traspoñer, desenvolver e executar o Dereito da UE. Isto leva implícito a necesaria participación en institucións e organismos europeos, así como a intervención específica nos principios de subsidiariedade e proporcionalidade, así como na xestión dos fondos europeos.

Cuestións específicas que deron pé a unha exposición pormenorizada nos novos estatutos e, polo tanto, tamén no de Galicia, foron as seguintes:

- **Participación da Xunta na formación da vontade estatal no ámbito comunitario**, o cal abrangue desde a obriga do Goberno a informar como a posibilidade de que a Xunta poida realizar observacións e propostas. Ademais, á parte de participar nos órganos de coordinación xeral para asuntos europeos nos que participan todas as comunidades autónomas, crearíase, a semellanza do establecido por outros estatutos, unha

relación bilateral específica cando se trate de asuntos que lles afecten ás competencias exclusivas da Xunta. Se as posicións determinantes manifestadas desde Galicia non fosen respectadas polo Goberno durante o proceso negociador podería presentarse un conflito competencial perante o Tribunal Constitucional.

- **Representación e participación directa da Xunta ante as institucións e os órganos comunitarios**, o cal implica desde a creación dunha delegación permanente en Bruxelas á participación de representantes galegos nas delegacións oficiais españolas nas que, eventualmente, poderían exercer a presidencia delas en función dos temas que se traten.
- A Xunta terá **acceso ao Tribunal de Xustiza da Unión Europea** nos termos que establece a normativa europea e poderá instar o Goberno a iniciar accións ante este tribunal, participando, neses casos, na defensa xurídica.

4. CONSIDERACIÓNS FINAIS

Á vista do exposto nas páxinas precedentes, cabe formular algunhas consideracións sobre o frustrado proceso de reforma estatutaria emprendido en Galicia no 2006 e o papel desempeñado pola acción exterior da Xunta dentro dese proceso.

- 4.1. É necesario destacar o convencemento compartido, de forma practicamente unánime, entre as principais forzas políticas, así como de amplos sectores sociais, da necesidade de reformar o estatuto de 1981. O tempo transcorrido desde a súa promulgación, o inxente desenvolvemento autonómico alcanzado desde ese momento, as transformacións operadas no interior do país, pero tamén a escala europea e mundial; practicamente todos os factores en presenza aconsellaban, e aconsellan, unha actualización e mellora do que constitúe o documento básico do autogoberno galego. O convencemento compartido sobre esta necesidade de reforma tivo dous reforzos importantes que condicionaron en desigual medida a reforma en Galicia. Por unha banda, a xeneralización das reformas estatutarias impulsadas polo cambio político dirixido polo novo Goberno do presidente Rodríguez Zapatero tras as eleccións do 2004. Os múltiples procesos legislativos emprendidos de forma case simultánea propiciaron un certo clima de urxencia e emulación á hora de afrontar a reforma do que ninguén, nin partidos políticos nin gobernos autonómicos e, desde logo, ningunha autonomía, se puido subtraer. O «non ser menos que ninguén», o «non quedar por baixo dos demais», o «eu tamén», en definitiva, converteuse nunha poderosa forza mobilizadora que influíu a niveis inconscientes (todo o mundo negábao nas súas declaracións públicas) pero que resulta inexorablemente evidente na práctica seguida.

Outra segunda forza condicionante do proceso, e ao cabo responsable do seu fracaso, foi a vontade de levalo a cabo por medio dun amplo consenso. Vontade pero tamén necesidade de consenso, dadas as maiorías parlamentarias reforzadas esixidas para realizar a reforma. Por razóns diversas, sobre as que non corresponde afondar neste artigo, o consenso non se logrou, o que puxo en evidencia a gran distancia que separa o momento político actual das circunstancias, e do persoal político, que protagonizou o proceso constituínte ao comezo da transición democrática.

- 4.2. A acción exterior autonómica non representou ningún papel significativo ao longo de todo o proceso de discusión do novo estatuto; nin foi obxecto de propostas específicas nin foi causa de especial disenso entre as forzas políticas. Sinxelamente, non

entrou a formar parte das cuestións centrais obxecto de discusión entre as que destacou, de xeito sobresaliente, a definición identitaria de Galicia. Dentro desta atonía xeral, os negociadores políticos limitáronse a trasladar o tratamento dado á acción exterior por aqueles estatutos xa reformados ou en avanzado estado de reforma, tendo o de Cataluña como principal referente.

4.3. Con respecto ao alcance material da reforma no ámbito da acción exterior cómpre distinguir «dous niveis». O primeiro deles viría determinado por que o texto do novo estatuto recollese o acervo do xa conseguido durante os vinte e cinco anos de desenvolvemento autonómico e que abrise a porta para emprender accións futuras. Como destacou o profesor Jorge Pueyo⁹⁰, o novo estatuto debía de recoñecer a capacidade da Xunta para levar a cabo accións con proxección exterior, consagrar o xa logrado e dotar a Galicia dunha base xurídica que lle permitise seguir ampliando a súa actividade internacional en cuestións como a participación na definición e execución da política exterior do Estado, a formalización de acordos de colaboración con entes territoriais estranxeiros, a apertura de oficinas ou delegacións no exterior, ou desenvolver a privilegiada relación construída coa Rexión Norte de Portugal.

O recoñecemento solemne destas capacidades e destes logros por parte do estatuto non constitúe obviedade ningunha. Pola contra, representa un notable avance sobre o xa existente ao dotar a Xunta, por vez primeira, dunha base xurídica articulada sobre a que fundamentar e lexitimar a súa acción exterior. Este recoñecemento explícito e formal ten a vantaxe engadida de resolver un dos problemas máis persistentes da acción exterior de todas as comunidades autónomas, como foron os arbitrarios cambios de dirección dados polos sucesivos gobernos do Estado en función dos cambios políticos derivados das flutuantes maiorías parlamentarias.

Sobre este primeiro «nivel» de reformas, que en Galicia, e en xeral en todas as autonomías, obtivo un alto grao de consenso, pódese distinguir un «segundo nivel», do que formarían parte non tanto aquelas disposicións estatutarias que permitisen «ir máis alá» do logrado ata agora, senón aquelas outras «novidades» definidas polo valor simbólico que encerran e que no contexto político actual están inevitablemente referidas a manifestacións, ou xestos, de carácter soberanista impulsadas polos partidos nacionalistas. Dados os delicados equilibrios en que se apoiou a reforma, sobre unha alianza de intereses creada entre socialistas e nacionalistas, estes aspectos recibiron un tratamento deliberadamente ambiguo en todas as autonomías, e tamén en Galicia. Neste sentido, algunhas das cláusulas establecidas no articulado relativo á acción exterior tamén estiveron marcadas pola tensión latente no proceso político español ao redor da definición do modelo de Estado autonómico. E non me refiro tanto á pugna entre un modelo máis centralizado e máis federal, cuestión que, entendo, está superada pola vía dos feitos desde hai xa moito tempo; refírome, en cambio, á tensión producida entre un modelo federal e un modelo que se deu en denominar de federalismo «asimétrico», do que a característica esencial radicaría, precisamente, no establecemento das asimetrías, da desigualdade de trato en definitiva, duns territorios sobre outros. Cuestións como a definición de Galicia como nación, ou no terreo que nos ocupa, os intentos por establecer mecanismos bilaterais de relación entre a Xunta e o Goberno, á marxe das fórmulas multilaterais, constitúen exemplos deses elementos diferenciadores sobre os que se tenta xustificar e lexitimar a asimetría.

Foi neste «segundo nivel» onde as disensións entre as forzas políticas se manifestaron, entre o PPdeG e a coalición de goberno. Pero ata o acordo logrado entre o PSdeG e o BNG parecía máis o resultado dunha converxencia táctica que o resultado duns fundamentos estratéxicos compartidos. Mentres que para os nacionalistas estes elementos simbólicos teñen un valor esencialista, para o presidente Touriño parecían constituír o elemento básico de comparación, ao parecer inevitable, con Cataluña. Comparación da que se derivaba a súa discutible clasificación entre estatutos «de primeira» e «de segunda». Era a vontade de emulación, de se sumar á asimetría o que se agachaba detrás desta iniciativa. Actitude, por outra banda, compartida por todos os gobernos autonómicos e que posiblemente conducirá, para frustración dos nacionalistas, a unha nova xeneralización do «café para todos» que caracterizou a primeira etapa do desenvolvemento autonómico no noso país

- 4.4. Para rematar, cómpre destacar que a falta dun novo Estatuto non compromete a acción exterior da Xunta tal e como vén desenvolvendo ata agora, nin tampouco compromete as súas posibilidades de desenvolvemento futuro como pon de manifesto algúns dos logros máis recentes obtidos durante esta lexislatura como poden ser a creación das delegacións no exterior, a asistencia do presidente da Xunta aos cumios hispano-portugueses ou, moi especialmente, a creación da Eurorrexión coa Rexión Norte de Portugal. Sendo tan importante, como en verdade é, contar cun Estatuto actualizado e funcional, non resulta menos importante, e talvez sexa máis determinante, a acción política realizada no ámbito autonómico pola Xunta de Galicia en materia de acción exterior, que conta cunha marxe de manobra política e administrativa verdadeiramente moi alta.

É imprescindible reforzar as capacidades da Xunta para levar a cabo con éxito as súas responsabilidades neste campo, o cal pasa, en primeiro lugar, polo fortalecemento e ampliación dos equipos humanos encargados da súa xestión; e por emprender unha reforma na organización administrativa que substantive a actual Secretaría Xeral, transformándoa talvez nunha nova *consellería*, e racionalice a composición interna do departamento. Do mesmo xeito que resulta necesaria unha definición estratéxica das necesidades e dos obxectivos perseguidos na proxección exterior que conte co consenso e o debate necesario entre os diferentes sectores políticos e sociais e que permita definir un proxecto de acción moito máis preciso e elaborado que os intentos ata agora propostos. E, desde logo, fai falta dotar a acción exterior de maior transparencia e visibilidade, algo que só se pode lograr a través do exercicio dun solvente labor de control parlamentario.

Notas

- ¹ Estatuto de Autonomía de Galicia, Lei orgánica 1/1981 do 6 de abril.
- ² Artigos 7.2 e 35.3 do Estatuto de Galicia. Outros estatutos que incluíron esa posibilidade foron os de Andalucía (artigos 23.2 e 72.5), Aragón (artigo 40.3), illas Baleares (artigo. 8.2), Cataluña (artigo 27.4), illas Canarias (artigo 38.3), País Vasco (artigo 6.5) e Extremadura (artigo 3.3). REMIRO BROTONS, A. 1984. *La acción exterior del Estado*. Madrid: Tecnos, pp. 238-239; PÉREZ GONZÁLEZ, M. 1999. «Acción de las Comunidades Autónomas en el exterior y su participación en la celebración de tratados por España», en *La celebración de tratados internacionales por España: problemas actuales*. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores, Escola Diplomática, p. 137 e ss.
- ³ As competencias máis comunmente recoñecidas son a cooperación transfronteiriça, a apertura de oficinas de promoción comercial e as visitas oficiais. Polo xeral, considerouse só a posibilidade de concluír acordos unha vez sexan autorizados polo Congreso. Véxase COLINO, C. 2007. *La acción internacional de las CC. AA. y su participación en la política exterior española*. Fundación Alternativas, pp. 9-10 (www.falternativas.org/opex/documentos-opex/documentos-de-trabajo/la-accion-internacional-de-las-comunidades-autonomas-y-su-participacion-en-la-politica-exterior-espanola).
- ⁴ Tal e como reflectiu a STC 137/1989, do 20 de xullo, na que se pronunciou en contra do acordo de entre a Xunta de Galicia e o Goberno de Dinamarca.
- ⁵ Segundo a sentenza, o feito de que as comunidades autónomas poidan «levar a cabo actividades que teñan unha proxección exterior débese entender limitada a aquelas que sexan necesarias ou, polo menos, convenientes, para o exercicio das súas competencias, a condición de que non supoñan competencias, non impliquen o exercicio dun *ius contrahendi*, non orixinen obrigas inmediatas e actuais fronte a poderes públicos estranxeiros, non incidan na política exterior do Estado e non xeren responsabilidade desta fronte a estados estranxeiros ou organizacións internacionais ou supranacionais». Sobre a evolución da xurisprudencia do Tribunal Constitucional, véxase ROLDÁN BARBERO, J. 2001. *Las relaciones exteriores de España*. Madrid: Dykinson, pp. 77-79.
- ⁶ ORTEGA ÁLVAREZ, L. 2005. «La redefinición por los Estatutos de Autonomía de la distribución territorial del poder contemplado en la Constitución», en ORTEGA ÁLVAREZ, L. (dir.) 2005. *La reforma del Estado Autonómico*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, pp. 11-13.
- ⁷ DE CASTRO RUANO, J.L. e A. UGALDE ZUBIRI, 2007. «La acción exterior vasca en la propuesta de Estatuto político de la Comunidad de Euskadi de 30 de diciembre de 2004» en *Anuario Español de Derecho Internacional*, vol. XXII, 2006. Pamplona, Universidade de Navarra. Para unha análise do seu contido xeral, véxase CASTELLS, J.M. (dir.) 2003: *Estudios sobre la Propuesta política para la convivencia del lehendakari Ibarretxe*. Oñate, Instituto Vasco de Administración Pública.
- ⁸ VIVER I PI-SUNYER, C., F. BALAGUER CALLEJÓN e J. TAJADURA TEJADA. 2005. *La reforma de los Estatutos de Autonomía. Con especial referencia al caso de Cataluña*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- ⁹ BENEYTO, J. M.ª «La política exterior ante los Estatutos de Autonomía», en *Abc* (24-01-2007), (www.abc.es).
- ¹⁰ A Proposición de lei orgánica pola que se establece o Estatuto de Autonomía de Cataluña foi aprobada polo Parlamento de Cataluña o 30 de setembro do 2005. Esta proposta foi finalmente aprobada polo Congreso dos Deputados (o 31 de marzo do 2006) e polo Senado (o 10 de maio dese mesmo ano) e finalmente foi ratificada en referendo o 18 de xuño do 2006, para entrar en vigor o 9 de agosto dese mesmo ano. Lei orgánica 6/2006, do 19 de xullo, de reforma do Estatuto de autonomía de Cataluña.
- ¹¹ Artigo 56.1
- ¹² O documento de solicitude para crear a comisión foi presentado o 27 de febreiro do 2006 (www.parlamentodegalicia.es/sites/ParlamentoGalicia/BibliotecaEstatutoGalicia/comision_eeaa.pdf).
- ¹³ A Comisión tivo a seguinte composición: presidente: Francisco Cerviño González (PSdeG); vicepresidente 1.º: Pablo González Mariñas (BNG); secretario: Xesús Palmou (PPdeG). vogais: Carlos Aymerich (BNG), José Manuel Baltar (PPdeG), Ignacio Javier López-Chaves (PPdeG), M.ª Soledad Sánchez Trujillano (PSdeG), José Antonio Orza Fernández (PPdeG), Ismael Rego (PSdeG), Pilar Rojo Noguera (PPdeG), Manuel Santos Ruíz Rivas (PPdeG), Laura Seara Sobrado (PSdeG) e Beatriz Sestayo Doce (PSdeG).
- ¹⁴ Este relatorio estivo integrado polos seguintes deputados: polo Grupo Parlamentario Popular de Galicia: José Manuel Barreiro, José Antonio Orza Fernández, e Xesús Palmou (suplente: José Manuel Baltar); polo G. P. dos Socialistas de Galicia: Ismael Rego, Xoaquín Fernández Leiceaga e Pablo López Vidal (suplente: Beatriz Sestayo Doce); e polo G. P. do BNG: Carlos Aymerich, Pablo González Mariñas e María Xosé Vega Buxán (suplente: Bieito Lobeira): (www.parlamentodegalicia.es/sites/ParlamentoGalicia/ContenidoGal/pargal_ReformaEstatutoGalicia.aspx).
- ¹⁵ Intervención de Alberto Núñez Feijoo perante o Pleno da Cámara. *Diario de sesiones do Parlamento de Galicia* (DSPG) N° 70/VII, p. 16
- ¹⁶ *Normas de funcionamento da Comisión de Estudo da Reforma do Estatuto de Autonomía de Galicia* (3 de abril do 2006) (www.parlamentodegalicia.es/sites/ParlamentoGalicia/BibliotecaEstatutoGalicia/Normasfuncionamento.pdf)
- ¹⁷ Artigos 16 e 17 das *Normas de Funcionamento*.
- ¹⁸ LA VOZ DE GALICIA : «Entrevista a Anxo Quintana», (25-06-2006) (www.lavozdegalicia.es).
- ¹⁹ A lista completa de comparecentes en: *Plan de trabajo da Comisión de Estudo da reforma do Estatuto de Autonomía de Galicia* (07-04-06) (www.parlamentodegalicia.es/sites/ParlamentoGalicia/BibliotecaEstatutoGalicia/plan_trabajo_eeaa.pdf).
- ²⁰ As sesións da comisión foron gravadas en vídeo e son accesibles desde a páxina web do Parlamento de Galicia, pero non se conservan reproducións textuais das intervencións dos comparecentes. A anunciada comparecencia do IGADI non foi filmada ou, polo menos, non está dispoñible, razón pola cal utilizamos un artigo que sobre a reforma do Estatuto publicou uns meses antes o director deste instituto: RÍOS, X.: «A acción exterior non novo Estatuto de Galicia» (www.igadi.org/index.html).

- ²¹ Cómpre lembrar que ao inicio da lexislatura, o novo Goberno de Rodríguez Zapatero introduciu unha reforma nese sentido que permitiu a participación dos conselleiros autonómicos na delegación española participante nos Consellos da UE. CONFERENCIA PARA ASUNTOS RELACIONADOS COAS COMUNIDADES EUROPEAS (CARCE): *Acordo sobre o sistema de representación autonómica nas formacións do Consello da Unión Europea; e tamén: Acordo sobre a Consellería para Asuntos Autonómicos na Representación Permanente de España perante a Unión Europea e sobre a participación das Comunidades Autónomas nos grupos de traballo do Consello da Unión Europea*. Ambos os dous acordos levan data do 09-12-04.
- ²² As delegacións da Xunta de Galicia no exterior foron creadas uns meses despois polo Decreto 224/2006 do 30 de novembro (DOG nº 236, do 11-12-2006).
- ²³ Véxase *supra* nota 5.
- ²⁴ LA VOZ DE GALICIA: «PSOE Y BNG pactan en siete puntos las bases para el nuevo Estatuto» (17-06-06) (www.lavozdeg Galicia.es).
- ²⁵ Uns días antes, no marco dunha visita a Barcelona, Pérez Touriño asumira, de modo implícito, a fórmula acuñada polo Estatuto de Autonomía de Cataluña mediante a cal, no texto articulado, se cualifica de «nacionalidade histórica», mentres que no preámbulo a define como «nación». LA VOZ DE GALICIA: «Touriño pide que el Estatuto asuma la identidad de Galicia como nación» (10-06-06) (www.lavozdeg Galicia.es).
- ²⁶ *5 principios básicos para a reforma do Estatuto de Autonomía de Galicia, e 65 propostas para a reforma do Estatuto de Autonomía de Galicia* (ambos os documentos con data de 29.6.2006) (www.galiciaaberta.com).
- ²⁷ Esta idea estivo presente en todas as manifestacións do presidente da Xunta de Galicia durante o proceso estatutario. Segundo as súas propias palabras, con esta expresión quería dicir: «Na miña concepción, señorías, un estatuto de primeira é aquel que, sen mimetismos nin importación de moldes foráneos, non admite nin un milímetro de rebaxa fronte a ningún outro texto autonómico nin ningún recorte no que refire á definición identitaria, ao nivel de financiamento e ás competencias ou o catálogo dos dereitos da cidadanía. Somos diferentes pero nunca menos que ninguén; diferentes pero nunca menos». Comparecencia do presidente da Xunta de Galicia perante o Pleno da Cámara (29.6.06). DSPG n.º 47/VII, p. 10.
- ²⁸ É a denominada cláusula Camps, existente na disposición adicional segunda do Estatuto valenciano (Lei orgánica 1/2006, do 10 de abril) que establece: «1. Calquera modificación da lexislación do Estado que, con carácter xeral e no ámbito nacional, implique unha ampliación das competencias das comunidades autónomas será de aplicación á Comunitat Valenciana, considerándose ampliadas neses mesmos termos as súas competencias. A Comunitat Valenciana velará por que o nivel de autogoberno establecido neste estatuto sexa actualizado en termos de igualdade coas demais comunidades autónomas. 3. Para este efecto, calquera ampliación das competencias das comunidades autónomas que non estean asumidas neste estatuto ou non lle fosen atribuídas, transferidas ou delegadas á Comunitat Valenciana con anterioridade obrigará, de ser o caso, as institucións de autogoberno lexitimadas a promover as correspondentes iniciativas para esa actualización»
- ²⁹ Intervención de Alberto Núñez Feijoo perante o Pleno da Cámara DSPG nº 70/VII, pp. 16 e 17
- ³⁰ LA VOZ DE GALICIA : «La ponencia del Estatuto inicia su trabajo marcada por la crispación» (27-06-06) (www.lavozdeg Galicia.es).
- ³¹ ABC: «Los ponentes acuerdan el método de trabajo para la reforma estatutaria y logran avances en la negociación» (12-07-06) (www.abc.es).
- ³² XORNAL: «Núñez Feijoo di que o Estatuto ten que ser útil e non un problema inútil» (27-11-06) (www.xornal.com).
- ³³ Comparecencia do presidente da Xunta de Galicia perante o Pleno da Cámara (29-06-06). DSPG Nº 47/VII, pp. 18-20.
- ³⁴ Intervención de Alberto Núñez Feijoo diante do Pleno da Cámara. DSPG Nº 70/VII, pp. 16 e 17.
- ³⁵ O parágrafo onde se atopa a mención, dentro do extenso preámbulo, é o seguinte: «(...) O Manifesto andalucista de Córdoba describiu Andalucía como realidade nacional en 1919, cuxo espírito os andaluces encaixaron plenamente a través do proceso de autogoberno recollido na nosa Carta Magna. En 1978 os andaluces déronlle un amplo apoio ao consenso constitucional. Hoxe, a Constitución, no seu artigo 2, recoñece Andalucía como unha nacionalidade no marco da unidade indisoluble da nación española» Lei orgánica 2/2007 do 19 de marzo.
- ³⁶ «Artigo I. 1. Andalucía, como nacionalidade histórica e no exercicio do dereito de autogoberno que recoñece a Constitución, constitúese en Comunidade Autónoma no marco da unidade da nación española e conforme o artigo 2 da Constitución.»
- ³⁷ LA VOZ DE GALICIA: «Andalucía sacude el Estatuto gallego» (26-10-2006) (www.lavozdeg Galicia.es).
- ³⁸ Cada partido fixou as súas propias «liñas vermellas»: Francisco Jorquera (senador, coordinador da executiva do BNG e, na práctica, número dous do partido): «Que nadie lo dude, el nuevo Estatuto será de nación o no será» (EL PAÍS, 03-12-06, edición de Galicia); Pérez Touriño: que Galicia «no quede ni un centímetro por debajo de Cataluña» (EL PAÍS, 12-12-06, edición de Galicia); Núñez Feijoo: «El único límite que ponemos es la Constitución y los intereses de Galicia» (EL PAÍS, 18-12-06, edición de Galicia).
- ³⁹ O resultado da reunión foi noticia destacada en toda a prensa galega. As referencias textuais que utilizamos proceden da reportaxe publicada por EL PAÍS (edición de Galicia) o 18-01-07.
- ⁴⁰ Na letra do himno, baseado no poema «Os pinos» escrito por Eduardo Pondal en 1885, faise mención á *nazón de Breogán*. A inclusión no Preámbulo desta referencia literaria debía servir, en opinión de Touriño, para lograr o acordo entre todos os grupos. Con respecto ao himno galego, véxase FERREIRO, M. 2007. *De Breogán aos Pinos. O texto do Himno Galego*. Santiago de Compostela: Couceiro.
- ⁴¹ Sesión plenaria do Parlamento de Galicia, DSPG nº 70/VII, do 07-02-07.
- ⁴² BNG: *Estatuto de Galiza* (novembro do 2005) (www.bng-galiza.org).
- ⁴³ FUNDACIÓN INICIATIVAS 21: *Bases para a reforma do Estatuto de Autonomía de Galicia* (outubro do 2005) (www.fundacioniniciativas21.net).
- ⁴⁴ *65 propostas para a reforma do Estatuto de Autonomía de Galicia* (29.6.2006). Vide. *supra* nota 26.
- ⁴⁵ Lei orgánica 1/2006, do 10 de abril, de reforma do Estatuto de Autonomía da Comunidade Valenciana

- ⁴⁶ Lei orgánica 6/2006, do 19 de xullo, de reforma do Estatuto de Autonomía de Cataluña.
- ⁴⁷ Lei orgánica 1/2007, do 28 de febreiro, de reforma do Estatuto de Autonomía das Illas Baleares.
- ⁴⁸ Lei orgánica 2/2007, do 19 de marzo, de reforma do Estatuto de Autonomía para Andalucía.
- ⁴⁹ Lei orgánica 5/2007, do 20 de abril, de reforma do Estatuto de Autonomía de Aragón.
- ⁵⁰ A/ art.1; AR/ Exposición de Motivos; C/ Preámbulo, art. 3; CV/ art. 1; IB/ Preámbulo.
- ⁵¹ A/ Preámbulo; IB/ art. 12.
- ⁵² A/ art. 9; AR/ art. 6; C/ art. 4; CV/ art. 8; IB/ art. 12 e 13.
- ⁵³ C/ art.193; IB/ art.101.
- ⁵⁴ A/ art. 68; C/ art. 6, 50 e 127; IB/ art. 26.
- ⁵⁵ A/ art. 157; C/ art. 125; CV/ art. 61.
- ⁵⁶ A/ art. 235; AR/ art. 93; C/ art. 113 e 189; CV/ art. 49 e 61; IB/ art. 109.
- ⁵⁷ A/ art. 10; CV/ art. 51.
- ⁵⁸ A/ art. 54; C/ art. 158.
- ⁵⁹ A/ art. 42, 184 e 185; AR/ art. 79; C/ art. 114 e 190; IB/ art. 115 e 126.
- ⁶⁰ AR/ art.104; C/ art. 202; CV/ art. 72; IB/ art. 128.
- ⁶¹ C/ art. 210.
- ⁶² A/ art. 10, 218, 230 e 232; AR/ art. 92 e 94; C/ art. 184, 185 e 187; CV/ art. 61; IB/ art. 106 e 110.
- ⁶³ A/ art. 233; C/ art. 185; IB/ art. 108.
- ⁶⁴ A/ art. 231 e 234; AR/ art. 92, 93 e 94; C/ art. 185 e 186; CV/ art. 61; IB/ art. 111.
- ⁶⁵ A/ art. 236; AR/ art. 92; C/ art. 192, CV/ art. 61; IB/ art. 107.
- ⁶⁶ A/ art. 237; AR/ art. 93; C/ art. 188; CV/ art. 61; IB/ art. 112.
- ⁶⁷ A/ art. 238; AR/ art. 95; C/ art. 191; IB/ art. 113.
- ⁶⁸ CV/ art. 61.
- ⁶⁹ A/ art. 240; AR/ art. 41 e 97; C/ art. 196; CV/ art. 22 e 62; IB/ art. 102.
- ⁷⁰ A/ art. 240 e 243; AR/ art. 97; C/ art. 196; CV/ art. 62; IB/ art. 102.
- ⁷¹ CV/ art. 62; IB/ art. 102.
- ⁷² A/ art. 239 e 246; AR/ art. 98; C/ art. 197; CV/ art. 59 e 61; IB/ art. 103.
- ⁷³ A/ art. 241; C/ art. 195; CV/ art. 62; IB/ art. 101.
- ⁷⁴ A/ art. 242; C/ art. 198.
- ⁷⁵ CV/ art. 62; IB/ art. 104.
- ⁷⁶ A/ art. 244.
- ⁷⁷ A/ art. 247; C/ art. 199.
- ⁷⁸ AR/ art. 97; C/ art. 196; CV/ art. 62; IB/ art. 102.
- ⁷⁹ AR/ art. 88; C/ art. 183.
- ⁸⁰ C/ art. 194.
- ⁸¹ CV/ art. 61.
- ⁸² IB/ art. 30.
- ⁸³ C/ art. 200.
- ⁸⁴ A/ art. 10, 42, 189, 220, 221 e 245; C/ art. 197; CV/ art. 62; IB/ art. 105.
- ⁸⁵ A/ art. 6; AR/ art. 8; C/ art. 13; CV/ art. 3 e 54.
- ⁸⁶ Ditame do Consello Consultivo de Galicia (CCG 78205) do 27-01-06 (www.es.parlamentodegalicia.esitesParlamentoGaliciaBibliotecaEstatutoGaliciaDITAME_ESTATUTO.pdf).
- ⁸⁷ Esta antiga aspiración acadouse recentemente (27-06-08). En setembro do 2008 constituírase a Agrupación Europea de Cooperación Transfronteiriza (AECT) integrada por Galicia e a Rexión Norte de Portugal, con sede permanente en Vigo. Só existen dous precedentes na UE destas agrupacións transfronteirizas: a existente entre Francia e Bélxica, con sede en Lille, e entre Hungría e Eslovaquia, situada na cidade húngara de Esztergom. Véxase EL PAÍS: «La "euroregión" Galicia-Norte de Portugal se constituirá en septiembre» (02-07-08) (www.elpais.com).
- ⁸⁸ De feito, esta participación xa se está a producir. Resposta do presidente da Xunta á pregunta formulada polo Grupo Parlamentario Socialista sobre os resultados do cumio celebrado en Braga entre os gobernos de España e Portugal. Sesión plenaria do Parlamento de Galicia, DSPG nº 114/VII, do 12-02-08 (www.parlamentodegalicia.es/sites/ParlamentoGalicia/BibliotecaDiarioSesions/D70114.pdf).
- ⁸⁹ Como xa foi mencionado, as delegacións da Xunta de Galicia no exterior foron creadas a finais do 2006. Véxase *supra* nota 22.
- ⁹⁰ PUEYO LOSA, J.: «La acción exterior de Galicia y el Estatuto» en *La Voz de Galicia* (30-06-06) (www.lavozdegalicia.es) .

BIBLIOGRAFÍA

- BENEYTO, J. M.ª. «La política exterior ante los Estatutos de Autonomía», en *Abc* (24-01-2007).
- CASTELLS, J. M. (dir.). 2003. *Estudios sobre la Propuesta política para la convivencia del Lehendakari Ibarretxe*. Oñate: Instituto Vasco de Administración Pública.
- COLINO, C. 2007. *La acción internacional de las CC. AA. y su participación en la política exterior española*. Fundación Alternativas.
- DE CASTRO RUANO, J.L. e A. Ugalde Zubiri. 2007. «La acción exterior vasca en la propuesta de Estatuto político de la Comunidad de Euskadi de 30 de diciembre del 2004», en *Anuario Español de Derecho Internacional vol. XXII, 2006*. Pamplona: Universidade de Navarra.
- FERREIRO, M. 2007. *De Breogán aos Pinos. O texto do Himno Galego*. Santiago de Compostela: Couceiro.
- ORTEGA ÁLVAREZ, L. «La redefinición por los Estatutos de Autonomía de la distribución territorial del poder contemplado en la Constitución», en ORTEGA ÁLVAREZ, L. (dir.). 2005. *La reforma del Estado Autonómico*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- PÉREZ GONZÁLEZ, M. 1999. «Acción de las Comunidades Autónomas en el exterior y su participación en la celebración de tratados por España», en *La celebración de tratados internacionales por España: problemas actuales*. Madrid: Ministerio de Asuntos Exteriores, Escola Diplomática.
- PUEYO LOSA, J. «La acción exterior de Galicia y el Estatuto», en *La Voz de Galicia* (30-06-2006).
- REMIRO BROTONS, A. 1984. *La acción exterior del Estado*. Madrid: Tecnos.
- RIOS, X. «A acción exterior no novo Estatuto de Galicia», en www.igadi.org/index.html.
- ROLDÁN BARBERO, J. 2001. *Las relaciones exteriores de España*. Madrid: Dykinson.
- VIVER I PI-SUNYER, C., F. Balaguer Callejón e J. Tajadura Tejada. 2005. *La reforma de los Estatutos de Autonomía. Con especial referencia al caso de Cataluña*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.